

Ф І Н А Н С И

УДК 336.713:658

М.О. ДОЛГАЛЬОВА, кандидат економічних наук, доцент
Дніпропетровського університету економіки та права

О.В. ШЕСТАКОВА, студентка
Дніпропетровського університету економіки та права

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У статті розглянуто деякі аспекти державного регулювання ліквідності комерційних банків. Проаналізовано питання макроекономічних та мікроекономічних факторів, що впливають на ліквідність комерційних банків та сучасне управління ліквідністю.

В статье рассмотрены некоторые аспекты государственного регулирования ликвидности коммерческих банков. Проанализированы вопросы макро- и микроэкономических факторов, которые влияют на ликвидность коммерческих банков и современное управление ликвидностью.

The article is devoted to some aspects of state regulation of banking liquidity. Micro- and macroeconomic factors that have influence on liquidity of commercial banks and contemporary management of cash position are investigated. Current liquidity status of Ukrainian commercial banks has been analyzed and recover arrangements are proposed.

ліквідність, грошові кошти, банки

Незважаючи на тимчасове скрутне становище, банківська система України має великий потенціал. Основним завданням банку при проведенні операцій є своєчасне повернення запозичених грошових коштів. З цією метою комерційні банки повинні так організувати і прогнозувати свою діяльність, щоб у будь-який момент можна було знайти вільні ресурси для виконання своїх зобов'язань. Ліквідність має важливе значення не тільки для самого банку, але і для клієнтів, що є необхідною умовою стійкості його фінансового стану. Тому актуальна ця проблема тим, що від вибору правильної стратегії управління ліквідністю комерційного банку залежить фундамент побудови банківського бізнесу. Виходячи з вище викладеного, ми доходимо висновку про необхідність розробки ефективних управлінських інструментів, які дали б змогу відстежувати і зменшувати вплив негативних внутрішніх і зовнішніх факторів на рівень ліквідності банку, що є особливо значущим в умовах фінансової нестабільності.

Дослідженню банківської ліквідності присвячено багато наукових праць. Фундаментальними з цієї проблематики є праці Пітера С. Роуза та Дж.Ф. Сінкі. Дослідження ліквідності комерційних банків проводили такі відомі вітчизняні науковці, як: О. Деркач, Т.Т. Ковальчук, Т. Кривов'яз, В.І. Міщенко, А.М. Мороз та ін.

Дослідити проблему управління ліквідності українських комерційних банків, внести пропозиції щодо удосконалення управління ліквідністю.

В Україні широко застосовуються різні методи державного регулювання ліквідності комерційних банків, які полягають як у встановленні Національним Банком різних норм і обмежень, що належать до діяльності комерційних банків, так і в системі оподаткування їх діяльності, що існує на сьогодні. У зв'язку з цим можна виділити ряд принципових моментів, що безпосередньо впливають на ліквідність комерційного банку.

По-перше, на діяльність комерційних банків впливають наслідки ре-

стрикційної політики НБУ, що проводиться в рамках монетарної політики. Наприклад, встановлення високої облікової процентної ставки, зміна норм обов'язкового резервування і мінімального статутного фонду, встановлення певних економічних нормативів безпосередньо впливають на структуру і ефективність активних і пасивних операцій комерційних банків [1].

По-друге, на ліквідність банків впливає фіскальна політика держави в банківській сфері. Норми ліквідності зазвичай встановлюються у формі відношення різних статей активів балансу до всієї суми або до певної групи пасивів. Найчастіше використовуються коефіцієнти, що дають кількісне співвідношення ряду статей активу і пасиву з однаковою терміновістю погашення.

Залежно від мети аналізу коефіцієнт ліквідності можна деталізувати за термінами. При цьому можна виділити такі показники ліквідності:

- миттєву (відношення каси і коштів на кореспондентських рахунках в інших банках до рахунків «до запитання»);

- короткострокову (відношення каси і коштів на кореспондентських рахунках в інших банках і короткострокових вкладень до зобов'язань з аналогічною терміновістю);

- загальну (відношення загальних активів до загальних зобов'язань).

Вітчизняні науковці ще виділяють надлишкову та вільну ліквідність, категорії яких не є тотожними [2].

Загальний резерв ліквідності комерційного банку залежить від норми обов'язкового резерву залучених коштів, що встановлюється НБУ, і рівня резерву ліквідності, що визначається банком самостійно, виходячи з потреб своїх клієнтів і самого банку в грошових коштах. Кожен комерційний банк прагне створити мінімальний резерв ліквідних коштів і забезпечити максимальний кредитний потенціал з урахуванням своєї ліквідності, надійності та прибутковості [3].

Розглянемо докладніше макроекономічні фактори, що впливають на ліквідність.

1. Економічна і політична обстановка в країні. Стабільність загальної

політичної і економічної обстановки в країні безпосередньо впливає на стабільність банківської системи в цілому і комерційного банку як ланки зокрема. Це визначається довірою до банків з боку населення, а також ступенем «політизованості» банківської системи. Будь-який прояв нестабільності в цих сферах призводить до різкого загострення проблеми ліквідності комерційних банків.

2. Ефективність державного регулювання і контролю. Комерційні банки регулюються державними засобами грошово-кредитного регулювання. Це виявляється у встановленні правових норм, що регулюють банківську діяльність в цілому, а також у встановленні нормативів і санкцій за їх порушення. Центральні банки країн з ринковою економікою регулюють платоспроможність комерційних банків за допомогою обмежень на їхню діяльність. Безпосередній вплив на ліквідність і платоспроможність мають, зокрема, такі особливості:

- рестрикційна політика Національного Банку (підвищення ставки рефінансування, зміна норм обов'язкового резервування, мінімального розміру власного капіталу, встановлення обов'язкових економічних нормативів безпосередньо впливають на структуру та ефективність активних і пасивних операцій банків);

- фіскальна політика держави (встановлення податків, непрямим і прямим платником яких є банк, безпосередньо впливають на його ліквідність і платоспроможність);

- операції Національного Банку на відкритому ринку з державними цінними паперами й іноземною валютою істотним чином впливають на процентні ставки, курси валют та ін.

Крім того, велике значення мають дієвість економічної політики, що проводиться, обґрунтованість встановлених нормативів і ефективність заходів щодо банків-порушників. Державне регулювання і контроль повинні стимулювати банки до підтримки достатнього рівня ліквідності.

3. Розвиток і ефективність сегментів фінансового ринку. Цей фактор обумовлює характер перерозподілу тимчасово

вільних грошових коштів між учасниками фінансового ринку і, зокрема, між банками. Так, високий рівень розвитку ринку дає банкам можливість швидкого залучення коштів з метою підтримки ліквідності, а стабільний стан ринку цінних паперів забезпечує можливість швидкої реалізації цінних паперів при необхідності. Цей фактор помітно впливає на ступінь ліквідності активів, оскільки необхідною умовою ліквідності активів є ринок, що склався, для їх реалізації.

4. Можливість залучення підтримки з боку держави. Виявляється через грошово-кредитну політику уряду і Національного Банку, що проводиться, наприклад, в можливості отримання державних кредитів з ресурсів Національного Банку.

На сучасному етапі розвитку макроекономічні фактори визначають загальну нестійкість банківської системи, завдаючи сильної негативної дії фінансовій стабільності комерційних банків, і, зокрема, їхній ліквідності. Перейдемо до розгляду факторів, що діють на мікрорівні, тобто на рівні самого банку.

1. Якість управління діяльністю банку. Професіоналізм і рівень кваліфікації керівників і працівників банку істотно впливає на стан ліквідності комерційного банку. Керівництво банку обґрунтовує переважний рівень ліквідності і забезпечує ухвалення рішень, що стосуються управління ліквідністю. Значну дію на якість функціонування банку справляє також і кваліфікація персоналу банку. Цей фактор є ключовим у забезпеченні ліквідності банку.

2. Достатність власного капіталу банку. Значна величина капітальної бази банку позитивно позначається на рівні його ліквідності, оскільки власний капітал виконує роль амортизатора у випадку виникнення непередбачуваних обставин, що можуть спричинити вилучення ресурсів, і, як наслідок, спричинити кризу ліквідності або платоспроможності. Цей показник має величезне значення для нормального функціонування банку, тому його мінімально допустима величина регулюється законодавством (Базельська угода II) [5].

3. Якість і стійкість ресурсної бази банку. Як відомо, ресурсна база є визначальним фактором для обсягу і ступеня розвитку активних операцій банку, а отже, її стабільність чинить вплив на фінансову стійкість і ліквідність банку. Персоналу банку необхідно здійснювати постійний контроль за цими показниками, проводити структурний аналіз пасивів з метою підтримки оптимальних значень для ресурсів, залучених на строковій основі, оскільки саме вони допомагають банку підтримувати збалансованість між активами і пасивами за термінами і сумами.

4. Ступінь залежності від зовнішніх джерел запозичення. Чим сильніше виражена у банку така залежність, тим серйозніше можуть виникнути проблеми у разі появи навіть тимчасової неплатоспроможності. Так, криза міжбанківського ринку, що розвинулася в 2009 р., показала ступінь нестійкості банківських структур при виникненні кризових ситуацій, коли навіть невеликі за обсягами неповернення коштів призвели деякі українські банки до керування тимчасовими адміністраторами. Сила дії вказаного фактора безпосередньо залежить від запасу фінансової міцності банку, а також від політики, що проводиться банком.

5. Збалансованість активів і пасивів за сумами і термінами. Цей фактор має основоположне значення в процесі підтримки ліквідності банку зокрема і його фінансовій стійкості в цілому. Така збалансованість майже унеможливує виникнення кризи ліквідності і платоспроможності у банку, оскільки зобов'язання банку будуть забезпечені наявними ресурсами, а узгодженість активів і пасивів у термінах забезпечить своєчасне виконання зобов'язань без збиткової реалізації активів. Чим вище ця узгодженість, тим збалансованіша політика, що проводилася банком, вище його ліквідність, стійкіше фінансовий стан.

6. Ризикованість активів банку означає вірогідність потенційних втрат при реалізації активів або ризик неповернення вкладених банком коштів. Ризикованість активів залежить від багатьох факторів внутрішнього і зовнішнього

порядку, таких як: стратегія банку при розміщенні коштів; структура і якість його кредитного портфелю; активність інвестування в цінні папери; якість фінансового аналізу, що проводиться; стан реального сектора економіки, державних фінансів тощо. Так, кредитний ризик як одна з складових ризиків активних операцій становить в умовах неплатежів і загальної економічної кризи вкрай серйозну проблему для українських банків, у зв'язку з чим особлива увага має приділятися оцінці кредитоспроможності та фінансового стану позичальників. У цілому чим вище ризик активних операцій банку, тим більше вірогідність виникнення втрат при трансформації активів у грошові кошти, а це, у свою чергу, негативно позначиться на його ліквідності.

7. Прибутковість активів банку. Цей фактор чинить різноспрямовану дію на ліквідність. З одного боку, чим більше частка активів, що працюють у балансі банку і чим вище їх ефективність, прибутковість, тим стійкіше фінансовий стан банку. З іншого боку, зростання прибутковості майже завжди пов'язане зі збільшенням ризику, у зв'язку з чим підвищуються вимоги до ліквідності.

8. Структура та диверсифікація активів. У процесі управління ліквідністю особливу увагу слід приділяти структурі активів. Наприклад, для здійснення розрахунково-касового обслуговування клієнтів, повернення коштів з рахунків до запитання банку необхідно мати певний запас високоліквідних активів. Враховуючи їх низьку або нульову прибутковість, банк повинен підтримувати частку цих активів на мінімально можливому рівні, достатньому, для того, щоб залишатися платоспроможним і ліквідним.

Диверсифікація активів, тобто розміщення їх за різними напрямками, справляє позитивну дію на рівень ліквідності, оскільки в цьому випадку сукупний ризик активів знижується. Проте не можна допускати і зайвої диверсифікації – це може призвести до некерованості портфелем активів, зростання організаційних витрат, пов'язаних з управлінням ним, і, як наслідок, до збитків. При диверсифікації активів необхідно враховувати дію такого фактора,

як фінансова стійкість клієнтів банку і банків-партнерів, бо це значною мірою впливає на стійкість фінансового становища банку, перспективи його розвитку, і, тим самим, на його надійність і ліквідність. Для того, щоб уникнути витрат, спричинених, наприклад, неповернення кредитів або необхідність нести відповідальність за гарантійними зобов'язаннями за неспроможних клієнтів, банку необхідно відстежувати зміни у фінансовому стані клієнтури, вивчати потреби та фінансове становище клієнтів, а також прагнути отримати максимально достовірну та всебічну інформацію про своїх партнерів.

Отже, для успішної роботи банку важливо сформулювати політику, яка дозволяла б визначати напрями використання коштів акціонерів і вкладників, регулювати склад і обсяг депозитного, кредитного, фондового портфелів, прогнозувати і долати ризики, а також виявляти обставини, за яких доцільно проводити ті або інші операції. Банківську політику можна визначити як стратегію і тактику банку у сфері організації та здійснення операцій і надання послуг з метою забезпечення його рентабельності, стійкості та ліквідності.

Список використаної літератури

1. Кочетков В.Н. Аналіз банківської діяльності: теоретико-прикладний аспект: монографія / В.Н. Кочетков. – К.: МАУП, 1999. – 192 с.
2. Міщенко В. Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2008. – С. 6–9.
3. Кочетков В.Н. Основи управління сучасним комерційним банком: навч. посібник / В.Н. Кочетков. – К.: МАУП, 1998 – 172 с.
4. Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28 серпня 2001 року № 368.
5. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards // <http://www.bis.org/publ/bcbs128.htm>

Надійшло до редакції 2.02.2010